

הפשט במסכת "אבות"

ר' יצחק אבתיא בר אבתיא

אבות (פרק ד)

(יט) שמואל הקטן אומר (משלי כד) בנפול אויבך אל תשמח ובכשלו על יגל לבך פן יראה ה' ורע בעיניו והשיב מעליו אפו:

משלי (פרק כד)

(יז) בנפל אויבך אויבך אל תשמח ובכשלו אל יגל לבך: (יח) פן יראה ה' ורע בעיניו והשיב מעליו אפו:

מדרש שמואל אבות (א:יב)

ורש"ס ז"ל כתב ... ולפי מדרשו של הלל היה רגיל לומר לזריות ... וכן שמעון בן שטח ... ומאלו השנים אלו למידים זכולם שכל אחד לפי מדותיו ומעשיו היה מזהיר ואומר עכ"ל.

אבות (פרק א)

(טז) רבן גמליאל אומר עשה לך רב והסתלק מן הספק ואל תרבה לעשר אומדות :

(יז) שמעון בנו אומר כל ימי גדלתי בין החכמים ולא מצאתי לגוף טוב אלא שתיקה ולא המדרש הוא העיקר אלא המעשה וכל

המרבה דברים מביא חטא :

(יח) רבן שמעון בן גמליאל אומר על שלשה דברים העולם עומד על הדין ועל האמת ועל השלום שנאמר (זכריה ח) אמת ומשפט שלום שפטו בשעריכם:

רבי אלעזר ורבי אליעזר

אבות (פרק ב)

(ח) ... חמשה תלמידים היו לרבן יוחנן בן זכאי ואלו הן רבי אליעזר בן הורקנוס ורבי יהושע בן חנניה ורבי יוסי הכהן ורבי שמעון בן נתנאל ורבי אלעזר בן ערך הוא היה מונה שבהן רבי אליעזר בן הורקנוס בור סיד שאינו מאבד טפה רבי יהושע אשרי יולדתו רבי יוסי חסיד רבי שמעון בן נתנאל ירא חטא ורבי אלעזר בן ערך מעין המתגבר הוא היה אומר אם יהיו כל חכמי ישראל בכף מאזנים ואליעזר בן הורקנוס בכף שניה מכריע את כולם אבא שאול אומר משמו אם יהיו כל חכמי ישראל בכף מאזנים ורבי אליעזר בן הורקנוס אף עמהם ורבי אלעזר בכף שניה מכריע את כולם:

(ט) אמר להם צאו וראו איזוהי דרך ישרה שידבק בה האדם רבי אליעזר אומר עין טובה רבי יהושע אומר חבר טוב רבי יוסי אומר שכן טוב רבי שמעון אומר הרואה את הנולד רבי אלעזר אומר לב טוב אמר להם רואה אני את דברי אלעזר בן ערך שבכלל דבריו דבריכם אמר להם צאו וראו איזוהי דרך רעה שיתרחק ממנה האדם רבי אליעזר אומר עין רעה רבי יהושע אומר חבר רע רבי יוסי אומר שכן רע רבי שמעון אומר הלוה ואינו משלם אחד הלוה מן האדם כלוה מן המקום ברוך הוא שנאמר (תהלים ל"ז) לזה רשע ולא ישלם וצדיק חונן ונותן רבי אלעזר אומר לב רע אמר להם רואה אני את דברי אלעזר בן ערך שבכלל דבריו דבריכם:

(י) הם אמרו שלשה [שלשה] דברים רבי אליעזר אומר יהי כבוד חברך חביב עליך כשלך ואל תהי נוח לכעוס ושוב יום אחד לפני מיתתך והוי מתחמם כנגד אורן של חכמים ...

(יב) רבי יוסי אומר יהי ממון חברך חביב עליך כשלך והתקן עצמך ללמוד תורה שאינה ירושה לך וכל מעשיך יהיו לשם שמים:

(יג) רבי שמעון אומר ... ואל תהי רשע בפני עצמך:

(יד) רבי אלעזר אומר הוי שקוד ללמוד תורה ודע מה שתשיב לאפיקורוס ודע לפני מי אתה עמל ונאמן הוא בעל מלאכתך שישלם לך שכר פעולתך:

אבות דרבי נתן - נוסחא א (פרק יד)

כשמת בנו של רבן יוחנן בן זכאי נכנסו תלמידיו לנחמו נכנס רבי אליעזר וישב לפניו ואמר ליה רבי רצונך אומר דבר אחד לפניך. אמר לו אמור. אמר לו אדם הראשון היה לו בן ומת וקבל עליו תנחומין ומנין שקבל עליו תנחומין שנאמר וידע אדם עוד את אשתו (בראשית ד' כ"ה) אף אתה קבל תנחומין. אמר לו לא די לי שאני מצטער בעצמי אלא הזכרת לי צערו של אדם הראשון... נכנס רבי אלעזר בן ערך כיון שראהו אמר לשמשו טול כלי ולך אחרי לבית המרחץ לפי שאדם גדול הוא ואיני יכול לעמוד בו... אמר לו רבי אלעזר בני נחמתני כדרך שבני אדם מנחמין. כשיצאו מלפניו הוא אמר אלך לדמסית למקום יפה ומים יפים ונאים והם אמרו נלך ליבנה למקום שתלמידים חכמים מרובים אוהבים את התורה. הוא שהלך לדמסית למקום יפה ומים יפים ונאים נתמעט שמו בתורה. הם שהלכו ליבנה למקום שתלמידים חכמים מרובים ואוהבים את התורה נתגדל שמם בתורה:

קהלת רבה (פרשה ז)

ב חמשה תלמידים היו לו לרבי יוחנן בן זכאי כל זמן שהיה קיים היו יושבין לפניו, כשנפטר הלכו ליבנה, והלך ר' אלעזר בן ערך אצל אשתו לאמאוס, מקום מים יפים ונוה יפה, המתין להם שיבאו אצלו ולא באו, כיון שלא באו בקש לילך אצלם ולא הניחתו אשתו, אמרה מי צריך למי, אמר לה הן צריכין לי, אמרה לו חמת העכברים מי דרכו לילך אצל מי, העכברים אצל החמת, או החמת אצל העכברים, שמע לה וישב לו עד ששכח תלמודו...

מוסף הערוך (ע' אמאוס)

... והמלה אמאוס נשתנה בפי יונים ממלה ארמית חמא, חמתא...

אבות (פרק ד)

(י"ד) רבי נהוראי אומר הוי גולה למקום תורה ואל תאמר שהיא תבוא אחריו שחבריו יקיימוה בידך ואל בינתך

אל תשען:

שבת (קמז:)

אמר רבי חלבו חמרא דפרוגייתא ומיא דדיומסת קיפחו עשרת השבטים מישראל רבי אלעזר בן ערך איקלע להתם אימשיך בתרייהו איעקר תלמודיה כי הדר אתא קם למיקרי בספרא בעא למיקרא החדש הזה לכם אמר החרש היה לבם בעו רבנן רחמי עליה והדר תלמודיה והיינו דתנן רבי נהוראי אומר הוי גולה למקום תורה ואל תאמר שהיא תבוא אחריו שחבריו יקיימוה בידך ואל בינתך אל תשען תנא לא רבי נהוראי שמו אלא רבי נחמיה שמו ואמרי לה רבי אלעזר בן ערך שמו ולמה נקרא שמו רבי נהוראי שמנהיר עיני חכמים בהלכה: